

ΝΙΚΗΤΑ ΑΚΟΜΙΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΧΩΝΙΑΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ

Εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Μονάχου εὐρίσκεται ὁ ὑπ' ἀριθμ. 68 ἑλληνικὸς χειρόγραφος Κώδιξ, σχήματος 4ου γραφεῖς κατὰ τὴν ΙΕ' ἢ ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα ἐν Βενετία κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἰωάννου Funk ζητήσαντος τὴν ἀντιγραφὴν ἑλληνικῶν Κωδίκων κατὰ τὸν Καθηγητὴν τῆς Βυζαντινολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Μονάχου August Heisenberg ¹, καὶ περιέχων μέρος τοῦ περιεκτικοῦ δογματικοῦ ἔργου τοῦ Νικήτα Ἀκομινάτου, τοῦ Χωνιάτου, τοῦ ἐπιγραφομένου «Θησαυρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας», ἧτοι τοὺς τόμους ΙΖ', ΙΗ', ΙΘ', καὶ Κ' καὶ μέχρι σήμερον ὄντος ἀνεκδότου. Ὡς δὲ εἶνε γνωστὸν, τὸ ὅλον δογματικὸν ἔργον τοῦ Χωνιάτου σύγκειται ἐξ 27 τόμων, ἐκ τῶν ὁποίων τοὺς πέντε πρώτους τόμους ἐδημοσίευσεν ὁ Morelli ἐν λατινικῇ μεταφράσει Paris 1561, τὸ δὲ ἑλληνικὸν κείμενον τούτων ὡς καὶ τεμάχια ἀπὸ ἄλλους τόμους κατέστησε τὸ πρῶτον γνωστὸν ὁ Angelo Mai εἰς τέσσαρας τόμους εἰς τὸ *vicilegium Romanum*. Τὰ τεμάχια ταῦτα ἀνεδημοσιεύθησαν μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἑλληνικὴν Πατρολογίαὶν τοῦ Migne, εἰς τοὺς τόμους 139 (στ. 1101—1444) καὶ 140 (στ. 9—284). Ἐκ τῶν τόμων τούτων ὁ ΙΖ' πραγματεύεται περὶ τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀρμενίων καὶ ἐπιγράφεται οὕτω «Περὶ τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀρμενίων. Τόμος ἐπτακαιδέκατος τοῦ Χωνιάτου κατὰ Ἀρμενίων» (φυλ. 94—152), τοῦ ὁποίου μέγα μέρος ἐξέδωκεν ὁ Angelo Mai, παραλείψας ἐκτὸς ἄλλων τεμαχίων καὶ τὸν πρόλογον, ὅστις δίδει τὴν σπουδαιότεραν ἱστορικὴν ἐξήγησιν. Ὁ τόμος οὗτος ὁ ΙΖ' ἐν ἀρχῇ (φυλ. 94) περιλαμβάνει ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λασκάρως «πρὸς τὸν θεῖόν του κύρ Βασίλειον τὸν Καματηρὸν μέλλοντα ἀπελθεῖν εἰς Ἀρμενίαν ἐπὶ τῷ ἀποκομίσει νύμφην τῷ Λεβούνη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως κύρ Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι», τὴν ὁποίαν ἐπιστολὴν ὁ Νικήτας Χωνιάτης ἀπέστειλεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ δογματικοῦ του ἔργου, ἧτοι τοῦ ΙΖ' τόμου, εἰς τὸν Βασίλειον τὸν Καματηρὸν.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσαν μετὰ τὸν πρόλογον,

1. Πρὸς. Krumbacher Geschichte der Byzantinischen Litteratur, München 1897 σελ. 92.

διότι τὸ ὅλον ἔργον κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δὲν ἦτο ἀκόμῃ συμπληρωμένον καὶ ἴσως κατὰ τύχην μετὰ τὴν τελειωτικὴν σύνταξιν αὐτοῦ διασωθεῖσαν καὶ παραδοθεῖσαν, τοῦ Ἀκομινάτου προτάξαντος αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὅλου ἔργου, ἐδημοσίευσεν ὁ Καθηγητῆς August Heisenberg εἰς τὸ Sitzungs-berichte der philosophisch—philologischen und der historischen Klasse der Bayerischen Akademie der Wissenschaften zu München Jahrganz 1929 (Heft 6, σελ. 1—20) μετὰ τῆς δημοσιευομένης πραγματείας του σχετικῶς μὲ τὰς Ἀρμενοβυζαντινὰς σχέσεις κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιγράφονται διεξοδικῶς τὰ περὶ τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως κὺρ Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι μετὰ τοῦ Λεβούνη τῆς Ἀρμενίας καὶ περὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ Καματηροῦ.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἄρχεται τὸ Κεφάλαιον «Περὶ ὧν ἔχουσιν αἰρέσεων οἱ Ἀρμένιοι» (φύλ. 95—97), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξιστορεῖται ὑπὸ τοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου ἡ αἵρεσις τῶν Ἀρμενίων, ἀρχόμενον διὰ τῆς φράσεως «Ἡ τῶν Ἀρμενίων αἵρεσις πολισχιδῆς ἐστὶ καὶ πολύτροπος. Οὗτοι γὰρ καὶ θεοπασχίται καὶ μονοθελήται καὶ μονοφυσῆται εἰσὶ» (φύλ. 95, 96, 97) καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἀπαντᾶται παρὰ Migne.

Μετὰ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἔπονται λύσεις τινὲς πρὸς ἀντιθέσεις τῶν Ἀρμενίων (φύλ. 77—103), τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ ἔχει οὕτως: «Τὴν μίαν ἐπὶ Χριστοῦ φύσιν καὶ μίαν ἐνέργειαν οὕτω πειρῶνται κρατύνειν . . .», ὡς καὶ παρὰ Migne ἄρχεται τὸ «περὶ αἰρέσεως τῶν Ἀρμενίων» Κεφάλαιον μετὰ τινων ὁμῶς παραλλαγῶν (Τόμ. 140 σελ. 89—104), ὅσους εἶχε, φαίνεται, ὑπ' ἑσφιν τοῦ ἄλλου κίνδυνον μὴ περιλαμβάνοντα τὰ ἀνωτέρω. Ἐπίσης οὕτως ἄρχεται καὶ παρὰ τῇ Spicilegium Romanum (Tom. IV. σελ. 470—483) Romae 1840.

Ὡς συνέχεια ἐξακολουθεῖ «Γράμμα τοῦ βασιλέως κὺρ Μανουὴλ πρὸς τὸν Καθολικὸν τῆς Ἀρμενίας (φύλ. 103) καὶ μετὰ τοῦτο εὐθὺς ἡ πρώτη διάλεξις τοῦ Θεωριανοῦ, τοῦ ἐξαποστόλου τοῦ βασιλέως εἰς Ἀρμενίαν μετὰ τοῦ Καθολικοῦ τῶν Ἀρμενίων Νερσί τοῦ Δ' (φύλ. 103—152). Καὶ τὸ μὲν βασιλικὸν γράμμα τοῦ ἔτους 1169 δημοσιεύεται καὶ παρὰ Migne (Τόμ. 133 στ. 120) καὶ παρὰ Ang. Mai «Scriptorum Veterum Nova Collectio» (Tom. VI. Romae 1832 σελ. 314, πρβλ. Fr. Dölger Reg. Kaiser Urkunden n. 1489 Band II σελ. 82) καὶ ἔχει ὡς ἐπικεφαλίδα τάδε «Ἴσον βασιλικὸν καὶ θεῖον γράμματος πρὸς

τὸν Καθολικὸν Ἀρμενίων. Κατέστρωται δὲ ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ τῆς διαλέξεως οὗ μάρτην, δηλοῦται γὰρ ἐκ τῆς αὐτοῦ περιλήψεως ἢ τοῦ συγγράμματος ὑπόθεσις ἅπασα. Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς Πορφυρογέννητος, θεοστεφής, ἀναξ, κραταιός, ὑψηλός, ἀεὶ αὐγουστος καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Κομνηνός, τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ Καθολικῷ τῶν Ἀρμενίων τὴν χάριν αὐτοῦ».

Ἡ δὲ διάλεξις δημοσιεύεται ἐπίσης καὶ παρὰ Migne (Τόμ. 133 σελ. 120—212) καὶ παρὰ Ἀθανασίῳ Παρίῳ «Ἐπιτομὴ ἦτοι Συλλογὴ τῶν θείων τῆς πίστεως δογμάτων» (ἐν Λειψία 1806 σελ. 441—513) καὶ παρὰ Mansi Sacrorum Consiliorum Τόμ. ΚΔ' σελ. 38—119), μέρος δὲ αὐτῆς ὁμοίως καὶ παρὰ Aug. Mai (ὡς ἀνωτ. σελ. 410—414). ἦτοι ἐκ τῆς φράσεως «ὡς οὖν ἐπετρέπη αὐτῷ λαλῆσαι, εἶπε διδάσκαλός τις ἤρξατο» (Κώδικος φύλ. 124—125, Migne Τόμ. 133 σελ. 172—176) καὶ μέγα μέρος αὐτῆς εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμα τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Χίου καὶ εἶτα Ἡρακλείας Γρηγορίου τοῦ Βυζαντίου «Περὶ ἐνώσεως τῶν Ἀρμενίων μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας» σελ. 25—37).

Διαλαμβάνει δὲ αὕτη κυρίως τέσσαρα ζητήματα, ἅτινα συνεζητήθησαν μεταξὺ τοῦ Θεωριανοῦ καὶ τοῦ Καθολικοῦ Νερσέ, α') περὶ τῶν δύο ἐν τῷ Χριστῷ φύσεων, β') περὶ τοῦ Τρισαγίου ὕμνου, γ') περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ Θεοφανείων καὶ δ') περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ Μύρου. Ἀποτέλεσμα τῆς διαλέξεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Καθολικοῦ ἐπίδοσις τῆς θεωριανῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα περιεχομένης τὸ Δέχομαι τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Οὕτω δὲ ὁ μὲν Θεωριανὸς ἐπενέκαμψεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ὁ δὲ Νερσές, ἐνῷ πυρετωδῶς καὶ περισεκειμένως πρὸς ἀποτελέσειν τῆς ποθητῆς ἐνώσεως εἰργάζετο, ἀφηρπάγη ὑπὸ τοῦ θανάτου τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1172 ἢ 1173 καὶ οὕτως ἐματαιώθησαν αἱ ἀγαθαὶ αὐτοῦ προθέσεις. (πρβλ. J. Karst εἰς τὸ Dictionnaire de Théologie Catholique τοῦ A. Vacant et E. Mangenot Paris 1930, σελ. 70—71 περὶ τοῦ Nersés IV, καὶ Kirchenlexicon, Freiburg im Breisgau τεύχ. 111 σελ. 1591, Theorianos).

Μετὰ τὴν διάλεξιν ταύτην, περιλαμβάνονται «Χρήσεις διάφοροι Ἁγίων Πατέρων πρὸς ἔλεγχον τῆς αἰρέσεως ταύτης» (φύλ. 138—144) καὶ τέλος «Συλλογιστικὰ τινὰ κεφάλαια τῆς αὐτῆς αἰρέσεως» (φύλ. 144—152). Ταῦτα δημοσιεύονται καὶ παρὰ Migne (Τόμ. 139 σελ. 1100).

Ὁ κώδιξ περιέχει ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ Νικήτα Χωνιάτου, ὡς εἴπομεν, καὶ τοὺς τόμους ΙΗ' «κατὰ τῶν λεγομένων Παυλικιανῶν ἐκ τοῦ Φωτίου τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως» (φύλ. 153—167), ΙΘ' «κατὰ Βογομέλων» (φύλ. 167—183) καὶ Κ' «περὶ τῆς θρησκείας τῶν Ἀγαρηνῶν» (φύλ. 183—194) καὶ εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ ὀλίγα «περὶ τῆς αἵρέσεως τῶν Λεξικιανῶν» (φύλ. 194—195).

Ἦδη σκοποῦντες ἐν τῇ «Θεολογίᾳ» τὴν δημοσίευσιν τοῦ μέχρι σήμερον ἀνεκδότου προλόγου τοῦ Κεφαλαίου τοῦ ΙΖ' Τόμου τοῦ «Θησαυροῦ Ὁρθοδοξίας» «περὶ ὧν ἔχουσιν αἵρέσεων οἱ Ἀρμένιοι» τοῦ Νικήτου Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, ὡς καὶ τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐπισυναπτομένην ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λασκάρως, ὡς ἐν ἀρχῇ ἀναφέρομεν, μεταγράφομεν ἀμφοτέρω ἐκ τοῦ ῥηθέντος Κώδικος (φύλ. 94—97), καὶ ἔχουσιν οὕτως.

Α'.

Περὶ τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀρμενίων. Τόμος ἑπτακαιδέκατος τοῦ Χωνιάτου κατὰ Ἀρμενίων.

Πρὸς τὸν θεῖον τοῦ βασιλέως κύρ Βασίλειον τὸν Καματηρὸν μέλλοντα ἀπελθεῖν εἰς Ἀρμενίαν ἐπὶ τῇ ἀποκομίσει νύμφην τῇ Λεβούνη τὴν θυγατέρα τοῦ Βασιλέως κύρ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρως.

Ψυχαὶ τῶν πραγμάτων οἱ καιροὶ τοῖς πάλαι καλῶς ὀνομάσθησαν οὐκ ἀπροσφυῶς δ' ἄν, καὶ νόες τῶν πραγμάτων ῥηθεῖεν, οἱ πολυπειρία χαίροντες ἄνδρες καὶ σοφοὶ τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα πράγματα· ἐπαινετέος μὲν γὰρ καὶ καιρὸς, ἀρμόδιος τοῖς πράγμασιν ἐφιστάμενος καὶ σφίσι δόστωλος καὶ συμφιής κρινόμενος, ἐκ δὲ τοῦ πλείονος βελτίων, ἀνήρ συνέσει διαπρεπῆς καὶ μετὰ νοῦ τοῖς πράγμασιν ἐγχειρῶν. Εἰς τί γὰρ ἂν τοῖς ἀνθρώποις συμβαλεῖται καιρὸς ἐπιτήδειος μὲν ἐπιῶν καὶ τοῖς προκειμένοις συμβαίνων πράγμασιν, οὐκ ἔχων δὲ τὸν προσφόρος αὐτῷ χρήσιμον, ἀλλ' εἰκαίως παριππενόμενος καὶ πρὸς μηδὲν ὄνησφόρος τοῖς ραθύμοις κρινόμενος· εἰγὼν οὕτω ταῦτα, τίς ἄρα κράτιστε ἀνδρῶν καὶ σοφώτατε καὶ θεῖε μὲν τὰ πρὸς κῆδος τῷ βασιλεῖ, θεῖτατε δὲ τὰ εἰς ἀρετὴν, μεγαλεπηβολώτερος ἢ ἐμπειρότερος ἔσται σου καὶ γνώμων ἀντικρυς τῶν συμπιπτόντων ἐκάστοτε καὶ νοῦς πραγμάτων ἀληθῶς ἀρχικώτατος ὅς οὕτω μὲν χρονία τριβῆ. Οὕτω δὲ πολιωτέρα μαθήσει, τὴν τῶν ὄντων γνώσιν ἠκριβώσας, ὡς ταῖς μεγίσταις αἰεὶ τῶν ὑποθέσεων συνεισέρχεται· καὶ παρέπεσθαι ταύταις ἢ συνάπτε-

σθαι, ὡς αἱ σικαὶ τοῖς σώμασι. Καὶ τοῦτο μὲν καθηγητῆς τῶν πρακτικῶν Ἰζάνειν, τοῦτο δὲ καὶ αὐτεργάτης ἐν τοῖς πλείοσι δείκνυσθαι, τῶν γὰρ κοινῶν πραγμάτων νοῦ καὶ χειρὸς δεομένων, τοῖς μὲν ἄρεος ἔργοις, ὁ κράτιστος ἡμῶν βασιλεὺς ἑαυτὸν ἀπένειμε. Καὶ διαμαχόμενος τοῖς κύκλῳ βαρβάροις, οὐ δίδωσιν ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐδὲ τοῖς κροτάφοις ἀνάπαυσιν· σὲ δὲ τοῖς πράγμασιν ἐπιστᾶ τοῖς προσδεέσι ρήτορος γλώσσης καὶ χειλέων προϊέντων αὐδῆν λειριόεσσαν, ὑπὲρ τὸν πύλιον ἐπεῖνον νέστορα, ὥστε καὶ στείλασθαι μέλλεις ἰδὸν δολιχὴν ὁδὸν ἀργαλέωντε. Οὐ τοσοῦτον νυμφαγωγὸς ὄφθησάμενος κόρης ἀριστογενείας καὶ καθ' αἷμα σοι πρωσκειωμένης, καὶ συναφ' ¹ εἰ ἐπιστατήσων ταῖς ἀρχικαῖς, ὅσον συναρμόσων εἰς ἕν κατὰ συνδέτων λίθον ἀκρόγωνον, ἔθνος πάλαι μὲν ὑπόποδον ῥωμαίοις καὶ φύλων, οὐ πρὸ πολλοῦ δὲ ἀπορραγῶν ἡμῶν καὶ καθ' αὐτὸ διοικούμενον, ἔθνος οὐκ ἀρειμάνιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν διπλὴν τοῦ φρονήματος, ² ὅσα καὶ χλαῖναν δίχρισμον περικείμενον καὶ καθ' ἄρρεσιν ἡμῶν διίστάμενον. Ἐπόθουν μὲν οὖν συμπαρεῖναι σοι καὶ αὐτὸς καὶ συνομαρτεῖν ὡς πέτρῳ κλήμης καὶ παύλῳ Τιμόθεος. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ μοι τὰ προσιστάμενα καὶ τῆς βελτίστης ταύτης μεθιστῶντα προθέσεως, ἔντιναι καὶ κατευοδοῦ σὺν Θεῷ ποδηγέτη, τῆς προκειμένης ἐχόμενος, ἡμέρας ὁ ἥλιος μὴ συγκαύσει σε· μὴ δὲ ἡ σελήνη νυκτός, εἴησάν σοι εὐπόρευτα τὰ δυσπόρευτα, λειοκυμονοίη δέ σοι καὶ θάλασσα οὐρῆν καὶ φορῆν προπέμπουσα πνεύματι, καὶ συμπεράνας πάντα καθὼς ἡ ἔφεσις υποβάλλει σοι, ἐπανέλοις θάττον ἄνθος εὐθυμος ἐρασιμώτερός τε καὶ γεραρώτερος. Ὡς μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν κοινῶν πραγμάτων ἠγωνισμένος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν ὑπερασπισάμενος πίστεως· καὶ καταπαλαίσαν ἅπαν ἀντίδοξον ταῖς τοῦ πνεύματος διδαχαῖς ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς παντευχίαν σοι τὴν δὲ διαπλεξάμενος τῇ μεγαλοπρεπείᾳ σου ἐνεχειρίσα· δίδου ³ σοι τῷ σοφῷ ἀφορμὴν ὡς εἴης οὕτω σοφώτερος».

B'.

Περὶ ὧν ἔχουσιν αἰρέσεων οἱ Ἀρμένιοι.

«Ἡ τῶν Ἀρμενίων αἵρεσις πολυσχεδῆς ἐστὶ καὶ πολύτροπος. Οὗτοι

1. Ὁ Aug. Heisenberg γράφει καὶ συναφείας (ἴδε Sitzungs-berichte... σελ. 12).

2. Ὁ Heisenberg ἔχει ἀντὶ φρονήματος τὴν λέξιν γνώμης (αὐτό).

3. Ὁ Aug. Heisenberg γράφει, δίδούς σοι (αὐτό).

γὰρ καὶ Θεοπασχίται καὶ μονοφελῆται καὶ μονοφυσίται εἰσὶ, καὶ τὰ τούτων ἀπόβλυτα δόγματα, πάσης αἰρέσεως μέτοχα. Ἀρείφ μὲν γὰρ συμφρονουσιν, ἐν οἷς φάσκει τρεπτὴ τὸν Θεὸν λόγον ἔχειν φύσιν καὶ σῶμα ἀνειληφέναι ἄψυχον καὶ ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος. Κύριε εἰς χεῖρας σου παρατίθηναι τὸ πνεῦμα μου. Καὶ τὴν θεότητα, τὰ σῆς ψυχῆς ἐνεργεῖν. ἀντεῦθεν προσάπτουσι τῇ θεότητι, τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐγγινομένην συμπάθειαν. Ἀπολυναρίφ δὲ συμφέρονται, μὴ καὶ νοῦν ἀνειληφέναι τὸν Σωτῆρα φάσκοντες ἀλλ' ἀρκέσαι τὴν θείαν φύσιν εἰς τὸ πληρῶσαι καὶ τὴν χρεῖαν τοῦ νοῦ καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν αἰρετικῶν ἐπαινέσαντες, τὰς κибδῆλους δόξας αὐτῶν ὠκειώσαντο. διδασκάλους δ' ἔχουν τῶν μαιταίων αὐτῶν αἰρέσεων, Εὐτυχεᾶ καὶ Πύρρον καὶ Παῦλον, καὶ Διόσκουρον καὶ Ἰάκωβον, καὶ Πέτρον τὸν Κναφέα καὶ τὸν Μανταισάνην Ἐλάνιον· ἔθεν πῆ μὲν φασί, μὴ σῶμα ἡμῖν ἀνειληφέναι ὁμοούσιον τὸν Χριστόν, ἄφθαρτον δὲ καὶ ἄκτιστον καὶ οὐράνιον, καὶ ἀπαθὲς καὶ λεπτόν, καὶ τὰ τῆς σαρκός, κατὰ φαντασίαν αὐτὸν ἐνεργεῖν, πῆ δὲ ὡς ἡ σὰρξ αὐτοῦ, εἰς φύσιν μετεβλήθη θεότητος, καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ γέγονεν, ὡσπερ καὶ σταγῶν μέλιτος ἀφανίζεται παραδοθεῖσα πελάγει μακρῷ, καὶ μηκέτι τὴν ἑαυτῆς ιδιότητα σώζουσα· ἐν πολλοῖς δὲ μηδὲ τὸν Θεὸν λόγον ἀνθρώπειον ἐκ τῆς παρθένου ἀναλαβεῖν σῶμα· τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Εὐτυχοῦς λήρημα, ἀλλ' αὐτὸν ἀτρέπτως τραπέντα καὶ σάρκα γεόμενον τὴν πάροδον μόνην διὰ τῆς Παρθένου ποιήσασθαι καὶ προσπαγῆναι σταυρῷ τὴν ἀπερίγραπτον καὶ ἀπερίοριστον θεότητα τοῦ μονογενοῦς καὶ ταύτην τάφῳ παραδοθῆναι καὶ ἀναστῆναι, οὐδὲ ἡμῖν ἐκ τοῦ δογματίζειν οὕτω τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως ἐχέγγυον καταλείποντες, εἰ γὰρ πέπονθε Θεὸς καὶ ἐγήγηρται ἐκ νεκρῶν, πῶς ἄνθρωπος ἀναστήσεται ὁ μὴ προσληφθεὶς ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος. εἰ δὲ σῶμα μὴ προσεῖληφεν ὁ λόγος ἐσεῖται νεκρῶν, καὶ εἰκαίως λοιπὸν ἀπαρχὴν τῶν κοιμημένων καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν ὁ Παῦλος ἀνακηρύττει Χριστόν, ἀθετοῦντες δὲ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ φαντασιωδῶς ταύτην γεγονέναι λέγοντες, οὐχ ὡς ἡμεῖς ἀνὰ μέρος τὸν Εὐαγγελισμὸν τὴν γέννησιν καὶ τὴν βάπτισιν ἐορτάζουσιν ἀλλὰ τὴν νηστείαν μέχρι τῆς Ε'. τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς παρατείνοντες, ἐν ταύτῃ τὰς τρεῖς ἐορτάς συναπτῶς ἐκτελοῦσι, παραβλέποντες δὲ τὰς εὐαγγελικὰς φωνὰς ἐξ οὐρανοῦ οὐ τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ κατεληλυθέναι φασὶν αἱ δὴ εὐαγγελικαὶ φωναί, ἐκ τῶν πανάγων αἱμάτων τῆς ἀειπαρθένου μαρίας σαρκωθῆναι τὸν Χριστὸν τοῖς πᾶσι διατρανοῦσι· ποτὲ μὲν λέγουσα· μνηστευθεῖσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ μαρίας τῷ

Ἰωσήφ πρηνὴ συνελθεῖν αὐτούς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ πνεύματος ἁγίου· ποτὲ δὲ καὶ ὡς ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκνεῖν αὐτήν, ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν καὶ ἀνέκλινεν ἐν τῇ φάτνῃ· καὶ ἄλλως δὲ εἰ οὐράνιον ἦν τὸ σῶμα Χριστοῦ, οὐκ ἂν ὑπέκειτο πείνῃ καὶ δίψῃ καὶ ὕπνῳ καὶ κόπῳ καὶ δάκρυσι καὶ λύπῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀδιαβλήτοις πάθεσιν, ἀλλ' ἦν ἂν ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον ὡς αἱ φύσεις αἱ οὐράνιαι, ἵνα δὲ μὴ ἐλέγχωνται διακενῆς ἀνομῶντες διαγράφουσιν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου τὰ ρήματα ταῦτα. Καὶ ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐτόν, ἐγένοντο οἱ ἰδρωῖτες αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος, τὸν ἐνταῦθα ἔλεγχον τῆς ἐκ παρθένου σαρκώσεως ἐκφυγεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ περὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον κακουργοῦσιν ἅγιος ἀθάνατος ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς φάσκοντες, ἐν τῇ κατακολουθεῖν πέτρῳ τῷ Κναφεῖ τὴν τοιαύτην προσθήκην εἰσενέγκαντι· καὶ οὐκ αἰσχύνονται τῷ ἀγγελικῷ τουτωῷ ὕμνῳ, παρέγγραπτα προστιθέντες ρήματα, ἢ μᾶλλον οὐκ ἐγνοοῦσιν ὡς καταγέλαστα δρωσὶ φάσκοντες τὸ μὲν σῶμα Χριστοῦ ἀφθαρτον καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον τὴν δὲ θεότητα, παθητὴν καὶ θνητὴν· καὶ τὴν ἀφθαρτοδοκητῶν καὶ θεοπασχιτῶν μανίαν κληρούμενοι καὶ οὕτως δὲ εἰπεῖν ἅγιος ἀθάνατος ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀποθανῶν φάσκοντες, τίνα λέγουσιν ἀθάνατον ἀποθανόντα. Εἰ μὲν τὸν Θεὸν λόγον, κακῶς λέγουσιν, οὐ γὰρ ἀπέθανεν ὁ ἀθάνατος λόγος. Εἰ δὲ τὴν ψυχὴν καὶ οὕτω κακῶς· ἀθάνατος γὰρ ἢ ψυχὴ. Εἰ δὲ ἅγιον ἀθάνατον ἀποθανόντα τὴν σάρκα λέγουσι, καὶ πάλιν κακῶς λέγουσιν. Οὐ γὰρ ἀθάνατος ἦν ἢ σὰρξ. Εἰ δὲ τῷ ἐνὶ Χριστῷ τὴν, ἅγιος ἀθάνατος ὁ παθῶν καὶ ἀποθανῶν ὑμνωδίαν προσάπτουσιν, οὐδὲ οὕτως εὐσεβῶς λέγουσι· τὸ γὰρ ἀθάνατον τῇ ἐνωθείᾳ, τῷ θεῷ λόγῳ ἀνθρώπειον φύσει, ἀσύμφωνον, ὅτι δὲ οὐκ εἰς τὸν Ἰῶν μόνον ὡς οἱ ἄρμενιοι φασὶ λέγεται τὸ τρισάγιον, ἀλλ' εἰς τὴν ἁγίαν ἀναφέρεται τριάδα, μάρτυς ὁ τῶν θεοφόρων πατέρων ἅπας χορὸς, διὰ μὲν γὰρ τῆς τρισσῆς ἀγιότητος, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ὑπερουσίου θεότητος τὰ ἅγια σεραφίμ ὑπερφαίνουσι· διὰ δὲ τῆς μιᾶς κυριότητος, τὴν μίαν τῆς θεαρχικῆς τριάδος οὐσίαν τε καὶ βασιλείαν γνωρίζουσι, γέλωσ οὖν τὸ μεταποιεῖν τὴν ὑπὸ τῶν σεραφίμ ὑμνουμένην τρισάγαν ὠδὴν καὶ προσθήκαις κιβδηλεῖν αὐτήν, τὸ δὲ λέγειν ὅτι καὶ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία πρότερον οὕτως ἤδε τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐσύστερον δὲ ἀφεῖλε τὴν ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς φωνὴν διὰ τὴν ἀδομήνην ἀρπαγὴν τοῦ παιδίου, ψευδὲς καὶ συκοφαντία πρόδηλος, παρηγομοῖτο γὰρ ἡ προσθήκη αὕτη, παρὰ τινῶν ὡσπερ καὶ νῦν παρὰ τῶν ἄρμενίων, ἢ δέγε καθολικὴ Ἐκκλησία, ἀνά-

θευτον και ἀπαραποίητον τὸν τριαδικὸν ὕμνον ἐτήρει. Ὑπὸ δὲ τοῦ γεγονότος σημείου, και οἱ μὲν οὕτω φρονοῦντες, μετεδιδάχθησαν τὴν ἀλήθειαν, εἰ και μόνου ἀπὸ πάντων ἀρμένιοι τῷ κναφεὶ Πέτρῳ κατακολουθοῦντες, οὐχὶ τῇ καθολικῇ πειθόμενοι Ἐκκλησίᾳ, και τοῦτο παρανομοῦσι μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτῶν αἰρέσεων, οἱ δ' αὐτοὶ και ἄζυμον οὐχὶ ἄρτον ἐν ταῖς ἱερουργίαις προσφέρουσι και οἶνον ἀκέραστον ὕδατι· μίαν διὰ τούτου φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ καταγγέλλοντες· οὐδὲ κερνώσι τὸν οἶνον ὕδατι ὡς ἡμεῖς τὴν ἔνωσιν τῶν ἐν τῷ Χριστῷ δύο φύσεων, ἐμφαίνοντες τοῦ ἀποστόλου και ταῦτα διαρρήδην βοῶντος· εἰς δὲ τῶν στρατιωτῶν λόγῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξε και εὐθέως ἐξήλθεν αἷμα και ὕδωρ, ἀλλὰ και τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου και μάρκου τοῦ εὐαγγελιστοῦ και ἀποστόλου ἐν ταῖς λειτουργίαις αὐτῶν οὕτως λεγόντων, λαβὼν τὸ ποτήριον και κεράσας ἐξ οἴνου και ὕδατος, εὐχαριστήσας, ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς εἰπὼν· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν και πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν· ἀλλὰ και τοῦ Χριστοῦ τὸ εἰκεῖον παραδιδόντος Πάσχα τὸ δὲ Ἰουδαϊκὸν καταπαύσαντος, οἱ θεοβλαβεῖς οὗτοι, θῶας και πρόβατα κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν θύουσι λατρεῖαν, και τῷ αἵματι τούτων τὰς φλιάς τῶν οἰκιῶν αὐτῶν χρίουσι, και ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα, οὐ τῷ δεσποτικῷ σώματος και αἵματος μεταλαμβάνουσι, ἀλλ' ἄμὸν Ἰουδαϊκῶς θύοντες και ὀπτῶντες πυρὶ, τούτου μετέχουσι και τὸν σταυρὸν δὲ οὐ πρότερον τιμῶσι οὐδὲ προσκυνοῦσι ἐξ οἰαζήποτε ὕλης ἔντα, εἰ μὴ ὡς ἄνθρωπον τοῦτον βαπτίζουσι και πῆξουσιν ἥλον περὶ τὸ μέσον αὐτοῦ και χρίσουσι αὐτὸν αἵματι θυσίας· ἐμπηγνύουσι δὲ τὸν ἥλον τῷ σταυρῷ, εἰς ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, δηλοῦντες ὅτι ἡ εἰς τῆς τριάδος ἐσταυρώθη, και μὴ συνιέντες ὡς συσταυροῦσι οὕτω και τὴν τοῦ πατρὸς και τοῦ ἁγίου πνεύματος φύσιν μίαν και τὴν αὐτὴν οὔσαν, ἐν πολλοῖς, και σταυροῦς τρεῖς συνάψαντες, ἁγίαν τριάδα τούτοις κατονομάζουσι ἐμφαίνοντες πῶς ἐν τούτοις τὴν ἁγίαν συσταυρωθῆναι τριάδα, και εἰκόνας, ἀνόμιως κατασκευάζουσι τῶν μὴ σαρκωθεῖσῶν τῷ Χριστῷ δύο ὑποστάσεων τῆς μακαρίας τριάδος φημί τοῦ πατρὸς και ἁγίου πνεύματος, αἱ γὰρ εἰκόνες ὀρατῶν και περιγραφτῶν σωμάτων εἰσίν· οὐ μὴν τῶν ἀκατανόητων και ἀοράτων·—Ἐρωτώμενοι δὲ τίς ἐστὶν ἡ παρ' αὐτοῖς νηστεία τοῦ ἀρτζι-βούρτζη, φασὶ Σέργιον τινὰ ἀρμένιον ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν μαρτυρῆσαι, ἐλεγχόμενοι δὲ ὡς μήτε προφήτου τινος ἢ ἀποστόλου ἢ μάρτυρος ἢ αὐτοῦ τοῦ τῆς μεγάλης ἀρμενίας Γρηγορίου τελετὴν ἐργαζόμενοι πῶποτε μεταβαίνοντες ἄλλοτε μὲν φασὶ τῶν νινευιτῶν εἶναι τὴν νηστείαν·

ἄλλοτε δὲ τὴν ἐπὶ τῇ ἐξορίᾳ τοῦ Ἀδάμ ποτὲ δὲ εἶναι ταύτην, ἣν ἐνήστευσαν οἱ ἄρμενιοὶ μέλλοντες ὑπὸ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου βαπτισθῆναι τὴν ἀληθῆ αἰτίαν ἐκκλίνοντες ἥτις ἐστίν, ἦδε: Σέργιος τις τῆς τῶν ἄρμενίων αἰρέσεως καθηγητῆς, εἶχε κύνα καλούμενον ἀρτζιβούρτζην· δηλοῖ δὲ ἡ λέξις, τὸν μανθητάτορα· τούτῳ ὑπὸ δαίμονος ἐνεργουμένῳ, μνηστῆ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ὁ σέργιος τὰ πολλὰ ἐκέχρητο· ὅτε οὖν οἱ ἐν πολίχνυοις καὶ κώμαις ἢ χωρίοις ἐνδιατρίβοντες μαθηταὶ αὐτοῦ τὸν κύνα εἶδον προπεμφθέντα, ἐξήρχοντο εἰς ἀπάντησιν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν πρὸ τοῦ μέλλειν αὐτὸν ἐπιστῆναι· τοῦ κυνὸς τοίνυν ὑπὸ λύκου βρωθέντος βαδίσας ὁ σέργιος μετὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐφ' οὗς τὸν κύνα προῦπεμψε καὶ μηδένα εὐρών ὑπαντήσαντα βαρέως τὸ γεγονός ἤνεγκε, μαθὼν δ' ἐσ' ὕστερον λυκόδροτον γεγονέναι τὸν κύνα, διετετάχει τοῖς ἄρμενίοις, νηστεύειν ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ τελευταίας καὶ κατηφεῖν καὶ σκυθρωπάζειν ἐφ' ἡμέραις ὀρισμέναις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν· καὶ τὴν νηστείαν ταύτην ἀρτζιβούρτζην ἐπικεκλήκασιν».

Ἐντεῦθεν ἄρχεται εἰς τὴν Πατρολογία τοῦ Migne (τόμ. 140 σελ. 89)

Τὴν δὲ μίαν ἐπὶ χριστοῦ φύσιν καὶ μίαν ἐνέργειαν οὕτω πειρῶνται κρατύνειν, (ἐν ᾧ παρὰ Migne: «οὕτω πειρῶνται Ἀρμένιοι κρατύνειν»)

καὶ ἀκολουθεῖ ἡ διάλεξις τοῦ Θεωριανοῦ μετὰ τοῦ Καθολικοῦ τῶν Ἀρμενίων Νερσέ, καὶ τὰ ἑποῖα ὡς ἤδη δεδημοσιευμένα, θεωροῦμεν περιττόν νὰ ἀναδημοσιεύσωμεν, ὡς ἐν ἀρχῇ διελάβομεν.

Ἐν Μονάχῳ, Δεκεμβρίου 1931

† ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ